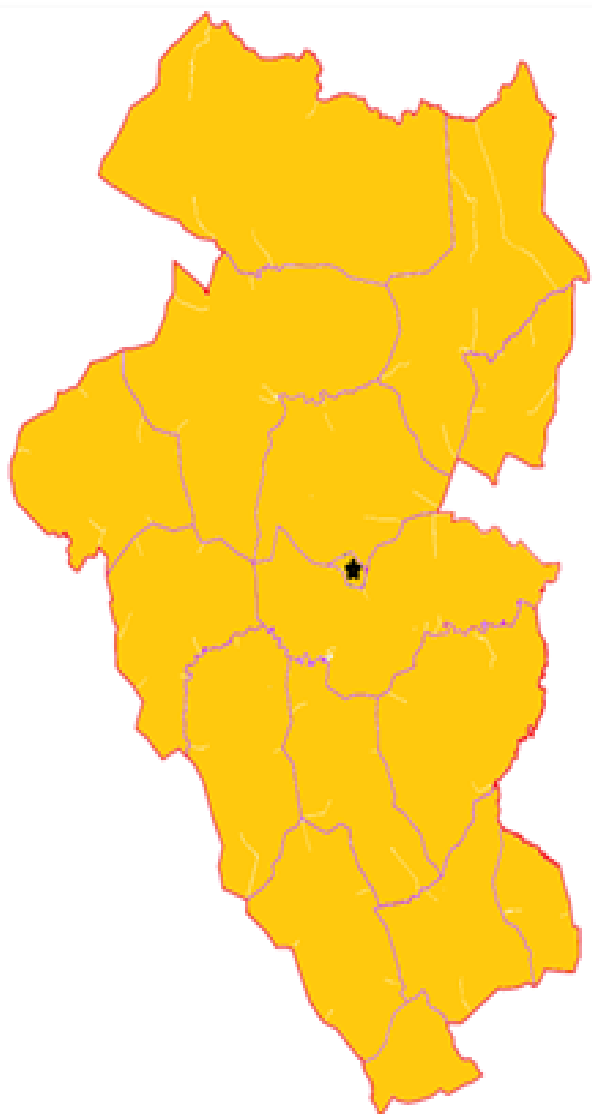

БУЛГАН АЙМГИЙН ЗАСАГ ДАРГЫН
ДЭРГЭДЭХ СТАТИСТИКИЙН ХЭЛТЭС

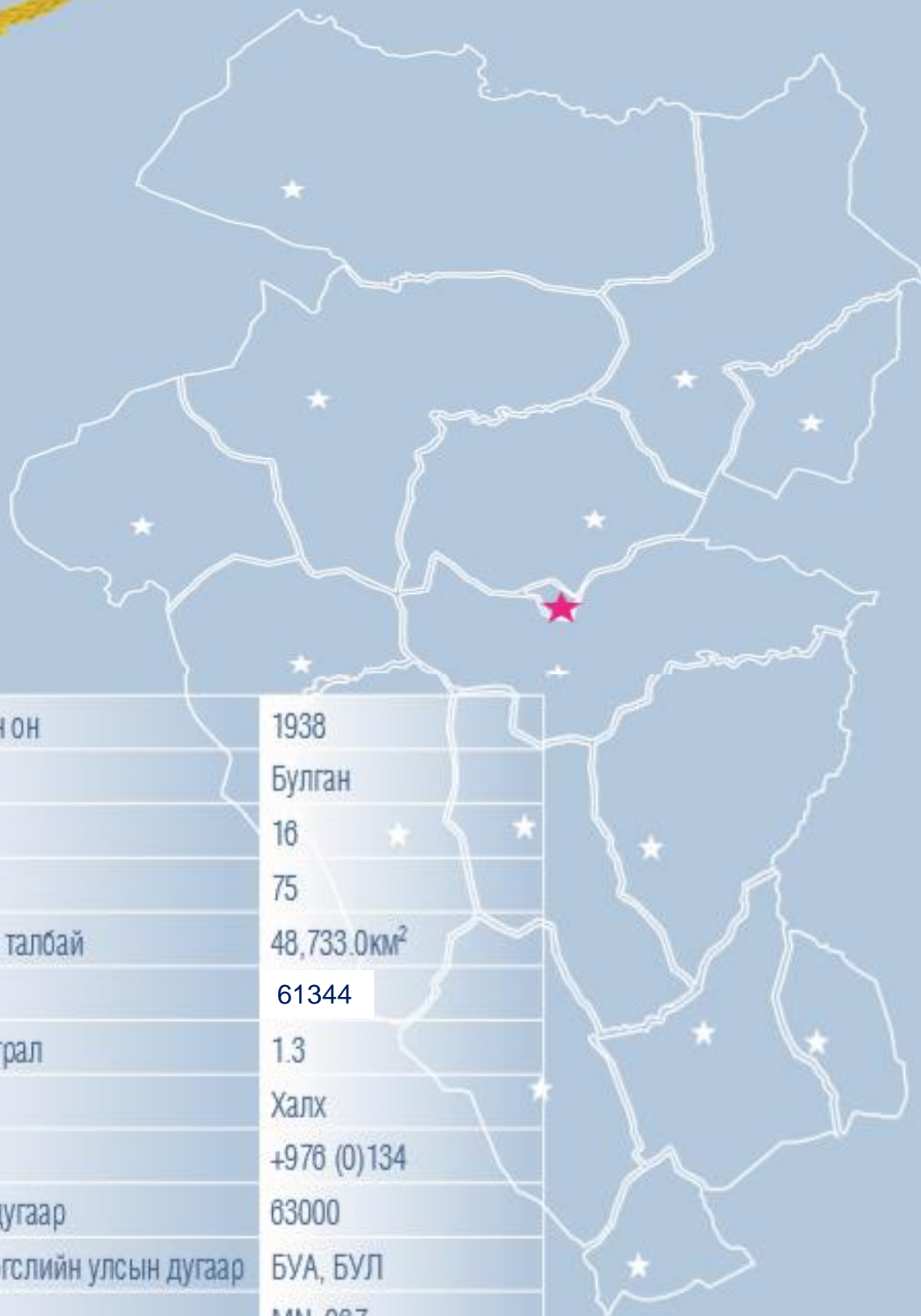

ХҮН АМЫН АМЬДАРЧ БУЙ ОРЧИН, НИЙГМИЙН ҮЗҮҮЛЭЛТ

2020 ОН

БУЛГАН АЙМАГ

Байгуулагдсан он	1938
Аймгийн төв	Булган
Сумын тоо	16
Багийн тоо	75
Газар нутгийн талбай	48,733.0км ²
Хүн ам	61344
Хүн амын нягтрал	1.3
Угсаатан	Халх
Утасны код	+976 (0)134
Шуудангийн дугаар	63000
Тээврийн хэрэгслийн улсын дугаар	БУА, БУЛ
ISO 3166-2	MN-067
Аймгийн цахим хуудас	www.bulgan.nso.mn

ГАРЧИГ

- I. АЙМГИЙН ТОВЧ ТАНИЛЦУУЛГА
- II. ХҮН АМ, ӨРХИЙН ТАИЛЦУУЛГА
- III. АХУЙН НӨХЦӨЛ, ОРЧИН
- IV. СУРАЛЦАХ ОРЧИН
- V. ЭРҮҮЛ АМЬДРАХ ОРЧИН
- VI. АЮУЛГҮЙ БАЙДАЛ

БУЛГАН АЙМГИЙН ТАНИЛЦУУЛГА

Булган аймаг нь манай орны төв хэсэгт Орхон Сэлэнгийн сав газарт оршдог. Аймгийн нутаг дэвсгэр нь XX дугаар зуунаас өмнөх үед дараах овог аймаг, улс гүрэнд харьяалагдаж байлаа. Үүнд:

- МЭӨ болон МЭ–ний эхэн үед Хүннү улсын нутаг дэвсгэр
- МЭ–ний II–V зуунд Жүжаан, Сяньби, Тоба улсын нутаг дэвсгэр
- VI–VIII зуунд Түрэг
- VIII–IX зуунд Уйгур
- IX–X зуунд Киргиз
- X–XII зуунд Хидан/Ляо/
- XII–XIII зуунд Мэргэд, Хэрэйд, найман, Урианхай зэрэг овог аймаг
- XIII–XV зуунд Монголын эзэнт улсын нутаг дэвсгэрт хамаарагдаж байлаа.
- XVI зууны дунд үеэс Халхын 4 аймгийн нэг Түшээт хан аймагт харьяалагдах болсон.

Аймгийн нутаг дэвсгэр нь Манжийн ноёрхлын үе болон Богд хаант Монгол улсын үед Түшээт хан аймагт, Ардын засгийн эхний жилүүдэд Богд хан уулын аймагт харьяалагдаж байлаа.

I.БУЛГАН АЙМГИЙН ТАНИЛЦУУЛГА

Булган аймаг нь Түшээт хан аймаг, Түшээт ханы хошуунд хамрагдаж байгаад, 1691 оноос Дайчин вангийн хошуу болжээ. Мөн 1924 оноос өмнөх үед Булган, Бугат, Хангал, Сайхан, Орхон, Сэлэнгэ сумд нь дайчин вангийн хошуу, Бүрэгхангай сум Жонон гүний, Дашинчилэн, Баяннуур сум Үйзэн гүний, Гурванбулаг сум нь Түшээт хааны, Хишиг-Өндөр, Могод сум нь Баруун гүний, Баян-Агт сум Үржин гүний, Хутаг-Өндөр сумын баруун тал нь Жанжий гүний, зүүн тал нь Дайчин вангийн 1918 онд Баатар вангийн, Тэшиг сумын баруун хэсэг нь Ар гөрөөчний отогт харьяалагдаж байгаад 1924 онд Орхоноос хойших сумд үндсэндээ Булган хан уулын хошуу болсон байна.

Анх аймаг байгуулагдахдаа 15 сум 128 баг, 10360 өрх, 43500 хүн амтай, нийт хүн амын 49.5 хувь нь эрэгтэй, 50.5 хувь нь эмэгтэйчүүд, 1.1 сая толгой малтай, 42250 ам км нутагтай байгуулж, Сэлэнгэ аймгаас Сайхан, Хантай, Сэлэнгэ, Булган, Сэлэнгэбүрэн, Халиун, Хангал, Цонхлон сумд, Төв аймгаас Бүрэгхангай, Авзага сум, Хөвсгөл аймгаас Тэшиг, Хутаг-Өндөр, Намнан, Баян-Агт сум, Архангай аймгаас Могод сумыг Булган аймагт харъяалуулж байсан байна.

Аймгийн төв Булган сум нь далайн төвшингөөс дээш 1210 м өндөрт, Улаанбаатар хотоос 318 км, агаараар 265 км, Сэлэнгэ аймгийн төв Сүхбаатар хотоос 335 км, Төв аймгийн төв Зуунмод хотоос 379 км, Хөвсгөл аймгийн төв Мөрөн хотоос 348 км, Архангай аймгийн төв Цэцэрлэг хотоос 282 км, Өвөрхангай аймгийн төв Арвайхээр хотоос 364 км дөрвөн замын уулзварт байдаг.

Хангайн нурууны салбар бэсрэг уулс Хантай, Булган хан, Хан жаргалант, Дулаан хан, Намнан, Хутаг-Өндөр, Онгон сарьдаг, Сардиг бүтээл, Бөхөн шарын нуруу, Бүрэн хан, Могодын нуруу, Авзага хайрхан, Бүрэгхангай, Хөгнө хан, Лах баян, Өрхтэй, Баянзүрх, Баян-Агт зэрэг 2000 метрээс дээш өндөр 20 гаруй уул нуруудтай. Хамгийн өндөр цэг нь Хантай нурууны оргил Давлин 2171 м, хамгийн нам дор газар нь Сэлэнгэ мөрний сав, Сүмийн булан, Ингэт толгой орчим далайн түвшингээс дээш 950 м байдаг.

Сэлэнгэ, Орхон, Туул, Эг, Хануй, Харбух, Тарвагтайн тарни, Хангал, Ингэт, Хужир, Баянгол, Зэлтэр, Алтайд, Ачуут, Могой, Төлбөр, Балиг, Цагаан гол зэрэг 388 гол горхи, 369 булаг шандтай. Хунт, Хульж, Хануй, Цагаан гол, Чин толгой, Чулуут, Хөөвөр, Зүүнтүрүү зэрэг 30 орчим рашаантай.

Уур амьсгал нь эх газрын эрс тэс сэрүүвтэр чийглэг 1-р сарын дундаж температур нь Булган хотын орчимд -22.80 , 7-р сард 16.50 , үнэмлэхүй дулаан нь 34.8 хэм, үнэмлэхүй хүйтэн нь -44.10 , жилийн дундаж тунадас 324 мл боловч, зарим жил 500 мл-с дээш байдаг. Салхины дундаж хурд 2.2 м/с, цасан бүрхүүлийн дундаж зузаан Булган орчимд 15-25 см, түрүүчийн цас 9-р сарын дундуур, сүүлийн цас 5-р сарын дундуур ордог. Хур бороо элбэгтэй учир агаар чийглэг, харьцах чийглэгийн жилийн дундаж 63 хувь байдаг.

Жилийн турш цэлмэг өдөр зонхилж 68-108, бүрхэг өдөр 12-66 байдаг. Байгалийн баялагт ашигт малтмалаас алт, мөнгө, зэс, молибден, хар тугалга, чулуун нүүрс, оюу, номин, болор, гантиг, боржин чулуу, барилгын төрөл бүрийн материал, элс хайрга, хүрмэн бай шохойн чулуу, зос, будаг элбэг.

Тус аймаг нь 2019 оны жилийн эцэст 61344 хүн амтай. Нийт хүн амын 50.7 хувь нь эрэгтэй, 49.3 хувь нь эмэгтэйчүүд, 18117 буюу 29.5 хувь нь 0-14 насны хүүхэд, 17933 буюу 29.3 хувь нь 15-34 насны залуучууд, 23533 буюу 38.3 хувь нь 35-69 насныхан, 1761 буюу 2.9 хувь нь 70-аас дээш ахмадууд тус тус эзэлж байна. Хүн амын 12484 буюу 20.3 хувь нь аймгийн төв Булган суманд амьдарч байна.

Аймгийн хэмжээнд 18481 өрх байгаа нь өмнөх оны мөн үеийнхээс 591 өрх буюу 3.1 хувиар буурсан байна. Байршилаар авч үзвэл нийт өрхийн 3612 буюу 19.5 хувь нь аймгийн төвд, 904 буюу 4.9 хувь нь тосгонд, 4525 буюу 24.5 хувь нь сумын төвд, 9440 буюу 51.1 хувь нь хөдөөд амьдарч байна.

Аймгийн нийт сум төвийн эрчим хүчинд холбогдсон. Холбоо мэдээллийн шинэ дэвшилтэт технологи бүрэн нэвтэрсэн. Үйлдвэрлэл, үйлчилгээ, төрийн болон хувийн хэвшлийн 1186 гаруй нэгжтэй, томоохон хот сууринтай хатуу хучилттай замаар холбогдсон. Хангайн гурил ХХК, Хонгор агро ХХК, Зана дура зорбак ХХК зэрэг томоохон үйлдвэрүүдтэй.

Урьдчилсан гүйцэтгэлээр 2019 онд Булган аймаг нь 365.8 тэрбум төгрөгийн ДНБ-н бий болгосны 53.4 хувийг хөдөө аж ахуйн салбар, 21.9 хувийг аж үйлдвэр, барилгын салбар, 24.8 хувийг үйлчилгээний салбар бүрдүүлсэн байна. 2019 онд урьдчилсан гүйцэтгэлээр Булган аймаг нь хангайн бүсийн ДНБ-ний 7.6 хувь буюу 365.8 тэрбум төгрөгийг бүрдүүлж өмнөх оноос 37.2 сая төгрөг буюу 12.9 хувиар өссөн байна. Нэг хүнд ногдох ДНБ-ний хэмжээ 6.0 сая төгрөг болсон нь өмнөх оноос 13.2 хувиар өсчээ. Хангайн бүсийн аймгуудын ДНБ-ний 45 хувийг Орхон аймаг бүрдүүлсэн байна. Мөн хангайн бүсийн аймгуудын ДНБ-ний 27.9 хувийг хөдөө аж ахуйн салбарт, 52.5 хувийг аж үйлдвэр, барилгын салбарт, 19.6 хувийг үйлчилгээний салбар бий болсон нэмүү өртөг эзэлж байна.

АЙМГИЙН НУТАГ ДЭВСГЭРТ ОРШИХ ТОМООХОН, УУЛ НУРУУД

Орших сум нэр	Уул нурууны нэр	Өндөр
Хутаг-Өндөр	Хантай	2171
Бугат	Ханжаргалант	2069
Тэшиг	Дулаан хан	2058
Могод	Дулаан хар	2058

ТОМООХОН НУУРУУД

Орших сум нэр	Нуурын нэр	Талбай хэмжээ кв.км
Баян-Агт	Шарга	6
Тэшиг	Харгал	8
Баян-Агт	Цэгээн	5
Тэшиг	Олон нуур	2
Хутаг-Өндөр	Айрхан	3
Сайхан	Хунт	0.8
Сайхан	Өрмийн цагаан нуур	0.7
Баяннуур	Баяннуур	1.9

ТОМООХОН ГОЛ МӨРӨН

Гол мөрний нэр	Нийт урт км	Аймгийн нутаг дэвгэрээр урсах км
Сэлэнгэ мөрөн	992	228
Эгийн гол	475	198
Орхон гол	1124	328
Хануйн гол	421	84

II. ХҮН АМ, ӨРХ

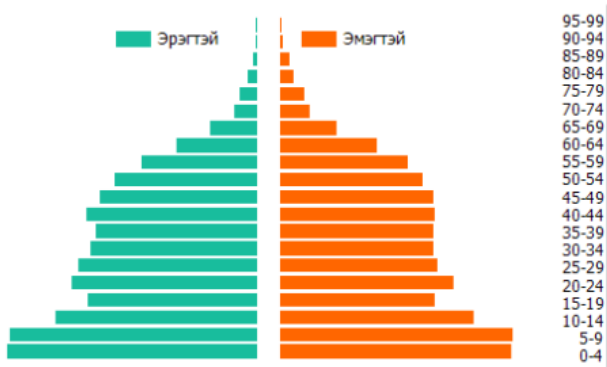

Суурин хүн амын тоо
61344

Хүйсийн харьцаа

НАС, ХҮЙСИЙН СУВАРГА

БОЛОВСРОЛЫН ТҮВШИН

18 хүртэлх
21515

Гэрт
10 178

Түр оршин суугаа
8

Хаягандаа амьдардаггүй
3 461

55-аас дээш
8653

Байшинд
8 260

Түр эзгүй
221

Гадаадад оршин суугч
790

Хүүхдийн ачаалал*

45.3

Хөгшидийн ачаалал*

7.9

Хүн ам зүйн ачаалал*

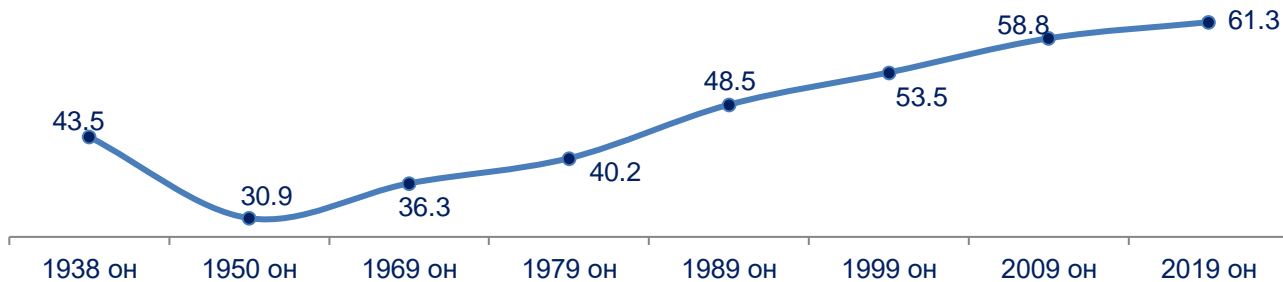

53.2

* - Энэхүү үзүүлэлт нь 15–64 насны нийт хүн амд ногдох 0–14 насны хүүхэд, 65 ба түүнээс дээш насны хүн амын харьцааг илэрхийлнэ.

Өөрөөр хэлбэл, хөдөлмөрийн насны хүн ам болоод хөдөлмөрийн бус насны хүн ам хоорондын харьцаа юм.

Зураг 1. Хүн амын тоо оноор, мян.хүн

1. Хүн амын тоо, сумаар, хүйсээр, хот хөдөөгөөр

Сум	Хүн ам					
	Эрэгтэй	Эмэгтэй	Аймгийн төвд	Сумын төвд	Тосгонд	Хөдөөд
Нийт хүн ам	31146	30198	12484	14448	3038	31374
Баян-Агт	1651	1622		633		2640
Баяннуур	928	836		542		1222
Бугат	1128	1021		793		1356
Булган	6085	6399	12484			
Бүрэгхангай	1456	1366		917		1905
Гурван булаг	1678	1611		577		2712
Дашинчилэн	1560	1524		976		2108
Могод	1378	1299		450		2227
Орхон	1978	1609		886		2701
Рашаант	1621	1614		1623		1612
Сайхан	1804	1752		723		2833
Сэлэнгэ	1720	1524		1788		1456
Тэшиг	1835	1757		1072		2520
Хангал	2222	2287		395	3038	1076
Хишиг-өндөр	1524	1507		1024		2007
Хутаг-Өндөр	2578	2470		2049		2999

Суурин хүн амын 18890 буюу 30.8 хувь нь 0-15 насныхан, 37016 буюу 60.3 хувь нь 16-59 насныхан, 5438 буюу 8.9 хувь нь 60 ба түүнээс дээш насныхан байна. 90-ээс дээш насны 56 өндөр настан байгаагаас 95 настай 3, 96 настай 1, 97 настай 3, 98 настай 1, 99 настай 2 хүн байгаа нь Рашаант, Булган сумдын өндөр настан байна.

II.2. ГЭР БҮЛ

Хүснэгт 2. Гэр бүл

2019 онд 280 гэрлэлт бүртгэгдэж, 54 гэрлэлт цуцлагдаж, 43 хүүхэд үрчлэгдсэн байна. Өмнөх оноос гэрлэлт 17.4 хувиар, гэр бүл цуцлалт 3.5 хувиар буурч, үрчлэлт 7.5 хувиар нэмэгдсэн байна. Гэрлэсэн эрэгтэйчүүдийн 29.2 хувь нь 20-24 насныхан, 34.3 хувь нь 25-29 насныхан, эмэгтэйчүүдийн 31.1 хувь нь 25-29 насныхан, 40.7 хувь нь 20-24 насныхан байна.

Үзүүлэлт	2018 он	2019 он	2019% 2018
Гэрлэлт	339	280	17.4
Цуцлалт	56	54	3.5
Үрчлэлт	40	43	7.5

II.3. ӨРХ ТОЛГОЙЛСОН ЭХ /ЭЦЭГ/

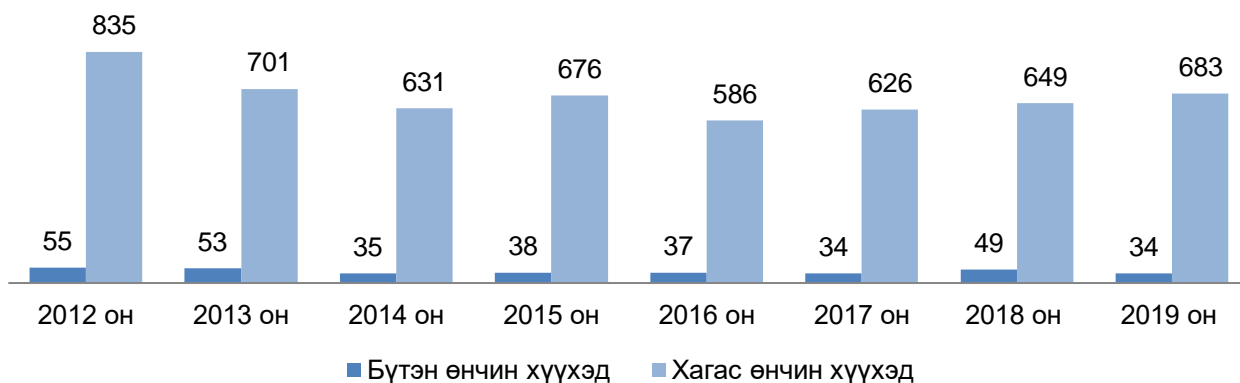
Аймгийн хэмжээнд өрх толгойлсон эмэгтэйчүүд 2542 байна. Улсын нийт өрх толгойлсон эмэгтэйчүүдийн 3.6 хувь нь Булган аймагт байна. Өрх толгойлсон эмэгтэйчүүдийн тоогоороо улсад 20-т орж байна. Нийт өрх толгойлсон эмэгтэйчүүдийн 72.2 хувь нь 3 хүртэлх насны хүүхэдтэй, 23.7 хувь нь 3-5 насны хүүхэдтэй, 4.1 хувь нь 6-аас дээш насны хүүхэдтэй байна.

Хүснэгт 3. Өрх толгойлсон эх, эцэг

Үзүүлэлт	Байршил					Ам бүлийн тоо		
	Бүгд	Аймгийн төв	Сумын төв		Хөдөө	3 хүртэлх	3-5	6, түүнээс дээш
			Тосгон	Хөдөө				
Бүгд	2542	100	6	1356	1080	1837	602	103
Эх	1611	71	5	1023	512	1111	418	82
Эцэг	931	29	1	333	568	726	184	21

Аймгийн хэмжээнд 34 бүтэн өнчин, 683 хагас өнчин хүүхэд байна. Өмнөх оноос хагас өнчин хүүхдийн тоо 5.2 хувиар, бүтэн өнчин хүүхдийн тоо 69.4 хувиар тус тус өссөн байна.

Зураг 2. Хагас, бүтэн өнчин хүүхдийн тоо

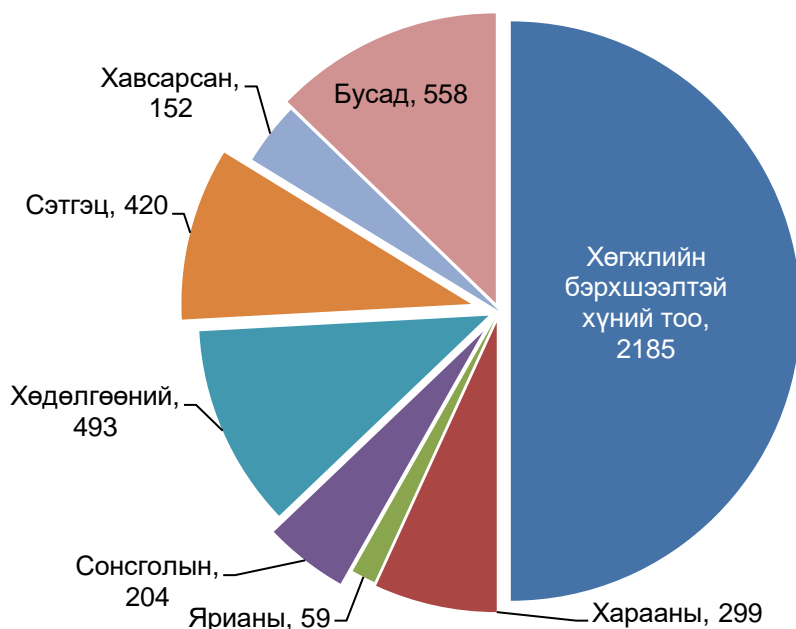

Хүснэгт 4. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн

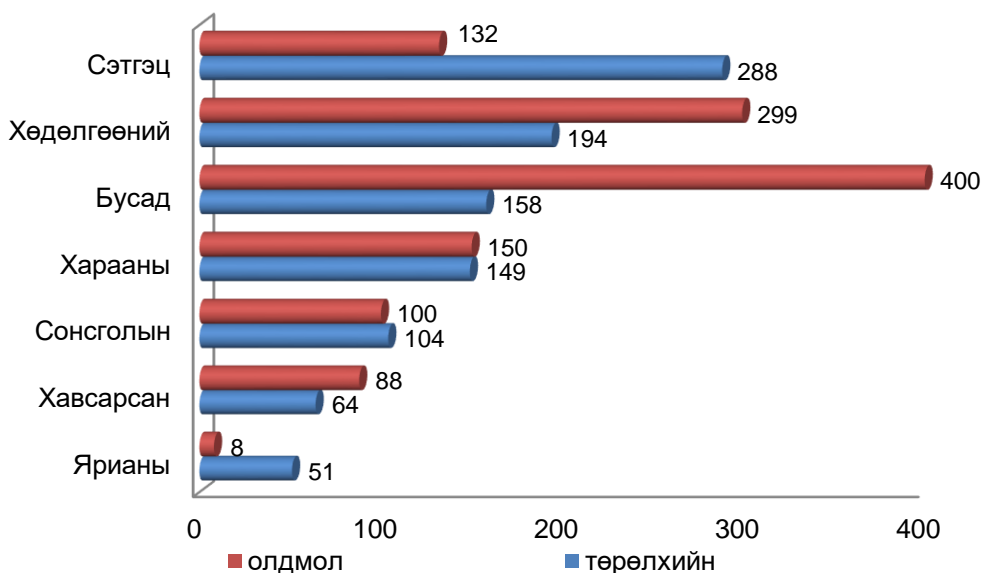
Үзүүлэлт	Бүгд	Байршил					
		Эмэгтэй	Хөдөлмөр эрхэлдэг	Аймгийн төв	Тосгон	Сумын төв	Хөдөө
Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний тоо	2185	901	90	150	116	1047	872
Харааны	299	107	18	23	14	135	127
Ярианы	59	31	1	10	2	25	22
Сонголын	204	101	10	13	8	87	96
Хөдөлгөөний	493	199	26	30	37	251	175
Сэтгэц	420	185	8	20	34	176	190
Хавсарсан	152	51	2	8		87	57
Бусад	558	227	25	46	21	286	205

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний тоо өмнөх оноос 129 хүнээр буюу 6.3 хувиар, эмэгтэй 44 буюу 5.1 хувиар тус тус өссөн байна. Нийт хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн 13.6 хувийг харааны, 2.7 хувийг ярианы, 9.3 хувийг сонсголын, 22.6 хувийг хөдөлгөөний, 19.2 хувийг сэтгэцийн, 6.9 хувийг хавсарсан, 25.5 хувийг бусад төрлийн бэрхшээлтэй иргэн эзэлж байна.

Зураг 3. Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн

Зураг 4. Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн, төрлөөр

II.5. ӨРХ

Аймгийн хэмжээнд 18481 өрх байгаа нь өмнөх оны мөн үеийнхээс 591 өрх буюу 3.1 хувиар буурсан байна. Байршилаар нь авч үзвэл нийт өрхийн 3612 буюу 19.5 хувь нь аймгийн төвд, 904 буюу 4.9 хувь нь тосгонд, 4525 буюу 24.5 хувь нь сумын төвд, 9440 буюу 51.1 хувь нь хөдөөд амьдарч байна.

Хүснэгт 5. Өрх, сумаар, хот, хөдөөгөөр

Сум	Бүгд	Аймгийн төв	Сумын төв	Тосгон	Хөдөө
Нийт өрх	18481	3612	4525	904	9440
Баян-Агт	947		211		736
Баяннуур	484		159		325
Бугат	765		268		497
Булган	3612	3612			
Бүрэгхангай	866		302		564
Гурван булаг	946		194		752
Дашинчилэн	886		297		589
Могод	831		163		668
Орхон	1194		298		896
Рашаант	967		483		484
Сайхан	1077		222		855
Сэлэнгэ	1034		572		462
Тэшиг	995		288		707
Хангал	1425		120	904	401
Хишиг-Өндөр	945		319		626
Хутаг-Өндөр	1507		629		878

СУУЦНЫ ТӨРЛӨӨР

Нийт өрхийн 55.1 хувь нь гэрт, 39.7 хувь нь сууцны тусдаа байшинд, 2.3 хувь нь орон сууцанд, 0.2 хувь нь тохилог сууцанд, 1.7 хувь нь нийтийн байранд, 0.8 орон сууцны бус сууцанд тус тус амьдарч байна.

Хүснэгт 6. Өрхийн тоо сууцны төрлөөр, сумаар

Сум	Үүнээс					
	Гэр	Орон сууцны байшин	Бие даасан тохилог сууц	Сууцны тусдаа байшин	Нийтийн байр	Бусад сууц
Баян-Агт	773			159	1	8
Баяннуур	395			84	2	2
Бугат	581	3		178	4	2
Булган	719	388	17	2411	43	25
Бүрэгхангай	675	3	4	165	10	1
Гурван булаг	822	7	1	111	5	1
Дашинчилэн	701			182		
Могод	646	1		173		6
Орхон	950	8	1	224	12	1
Рашаант	771	1		175	27	1
Сайхан	854	2	1	212	3	5
Сэлэнгэ	384	1		630	6	15
Тэшиг	92		1	892	3	6
Хангал	561	9	5	627	158	61
Хишиг-өндөр	591	6		333	2	3
Хутаг-Өндөр	667	5	1	779	29	20
Нийт	10182	434	31	7335	305	157

СУУЦНЫ ЭЗЭМШЛЭЭР

Өрх, хүн амын хэдэн хувь нь өөрийн гэсэн орон сууцтай вэ?, цаашид орон сууцны эрэлт, хэрэгцээ ямар байх вэ? зэрэг асуултад тодорхой хэмжээгээр хариулт өгөх үзүүлэлт бол өрхийн сууцны эзэмшил юм. Манай аймгийн хэмжээнд нийт өрхийн 4.8 хувь өөрийн гэсэн сууцгүй байна. Нийт өрхийн 0.9 хувь бусдын сууцанд түрээстэй амьдардаг, 3.9 хувь нь бусдын сууцанд түрээсийн төлбөр төлөлгүй амьдарч байна.

Хүснэгт 7. Өрхийн тоо, сууц эзэмшлийн хэлбэрээр, сумдаар

Байршил	Үүнээс			
	Бусад	Өөрийн	Бусдын сууцанд түрээстэй	Бусдын сууцанд түрээсгүй
Баян-Агт	1	915	3	22
Баяннуур		461	2	20
Бугат		736	7	25
Булган	4	3421	42	136
Бүрэгхангай		822	5	31
Гурван булаг		931	3	13
Дашинчилэн		849	3	31
Могод	1	792	4	29
Орхон	1	1121	16	58
Рашаант	1	933	8	33
Сайхан		1046	7	24
Сэлэнгэ	2	969	9	56
Тэшиг	1	909	21	63
Хангал	4	1320	33	64
Хишиг-Өндөр		897	4	34
Хутаг-Өндөр		1420	7	74
Нийт	15	17542	174	713

ЦАХИЛГААНЫ ЭХ ҮҮСВЭР

Булган аймгийн дэд бүтцийн хөгжил бусад аймагтай харьцуулбал харьцангуй сайн ба технологийн дэвшлийн дагуу цахилгаан халаагуур, сэргээгдэх эрчим хүчний эх үүсвэрийг айл өрхүүд өргөн хэрэглэх болсон.

Нийт өрхийн 49.2 хувь нь төвлөрсөн цахилгаан эх үүсвэрт, 41.3 хувь нь сэргээгдэх эрчим хүчинд холбогдож, цахилгаан эх үүсвэргүй айл өрх 273 буюу 0.1 хувь байна.

Сэргээгдэх эрчим хүч ашигладаг айл өрх нь сумдын малчид, тариаланчид бөгөөд нийт өрхийн 7.8 хувийг дизель станц болон бага оворын цахилгаан үүсгүүр сумын хөдөөгийн айл өрхүүд эзэлж байна.

Хүснэгт 7. Цахилгааны эх үүсвэр, сумдаар

Байршил	Үүнээс				
	Төвлөрсөн систем	Дизель станц	Сэргээгдэх эрчим хүчний төхөөрөмж	Бага оврын цахилгаан үүсгүүр	Цахилгааны эх үүсвэргүй
Баян-Агт	219	1	616	90	15
Баяннуур	184		241	56	2
Бугат	252	1	282	224	9
Булган	3371	21	171	10	30
Бүрэгхангай	312		439	101	6
Гурван булаг	180	57	681	27	2
Дашинчилэн	330		495	33	25
Могод	169		617	28	12
Орхон	285	1	794	39	77
Рашаант	440	1	434	93	7
Сайхан	231		574	255	17
Сэлэнгэ	694	1	208	106	27
Тэшиг	397	6	534	44	13
Хангал	901	25	400	91	4
Хишиг-Өндөр	386	3	473	56	17
Хутаг-Өндөр	743	2	672	74	10
Нийт	9094	119	7631	1327	273

УНДНЫ УСАН ХАНГАМЖ

Аймгийн хэмжээнд нийт өрхийн 17.8 мянга буюу 96.5 хувийг зөөврийн усан хангамжтай өрх, 163 буюу 0.9 хувийг төвлөрсөн халуун хүйтэн устай өрх, 423 буюу 2.3 хувийг төвлөрсөн хүйтэн усан хангамжтай өрх эзэлж байна.

Хүснэгт 8. Усан хангамж, сумдаар

Байршил	Үүнээс				
	Төвлөрсөн усан хангамж - халуун, хүйтэн устай	Бие даасан систем - халуун, хүйтэн устай	Зөөврийн	Төвлөрсөн усан хангамж - хүйтэн устай	Бие даасан систем - хүйтэн устай
Баян-Агт			940	1	
Баяннуур	1		480	2	
Бугат	3		765		
Булган	101	3	3141	353	5
Бүрэгхангай	1		848	9	
Гурван булаг	8	1	937	1	
Дашинчилэн			883		
Могод	1		825		
Орхон	12		1184		
Рашаант	1		974		
Сайхан	4	1	1070	1	1
Сэлэнгэ	1		1033	2	
Тэшиг	1		990	2	1
Хангал	20	2	1345	48	6
Хишиг-өндөр	4	1	925	4	1
Хутаг-Өндөр	5	1	1490		5
Нийт	163	9	17830	423	19

ХАЛААЛТЫН ЭХ ҮҮСВЭР

Нийт өрхийн 95.7 хувь нь ердийн галлагаагаар, 3.3 хувь нь төвлөрсөн систем, 0.6 хувь нь нам даралтаар, 0.2 хувь нь цахилгаан халаагуураар халаалтаа шийдсэн байна.

Хүснэгт 9. Халаалтын эх үүсвэр, сумдаар

Байршил	Үүнээс			
	Төвлөрсөн систем	Нам даралтын зуух	Цахилгаан халаагуур	Ердийн галлагаа
Баян-Агт		3	1	937
Баяннуур	3	11	1	468
Бугат	7	4	1	756
Булган	465	39	12	3087
Бүрэгхангай	20	2		836
Гурван булаг	10	7		930
Дашинчилэн	2	3	1	877
Могод	2	3		821
Орхон	18	2		1176
Рашаант	4	1	2	968
Сайхан	13	2	2	1060
Сэлэнгэ	8			1028
Тэшиг	4	5	5	980
Хангал сум	36	17	2	1366
Хишиг-Өндөр	5	10	1	919
Хутаг-Өндөр	9	5	1	1486
Нийт	606	114	29	17695

Зураг 4. Халаалтын эх үүсвэр

БОХИР УС ЗАЙЛУУЛАЛТ

Булган амйгийн нийт өрхийн 2.8 хувь нь төвлөрсөн системээр, 0.2 хувь нь бие даасан системээр, 48.0 хувь нь цооногт 48.8 хувь нь бохир усаа задгай асгадаг байна.

Хүснэгт 10. Бохир ус зайлуулалт, сумдаар

Байршил	Үүнээс			
	Төвлөрсөн систем	Бие даасан систем	Цооног	Задгай
Баян-Агт			218	723
Баяннуур	2		190	291
Бугат	3		258	507
Булган	418	8	2809	368
Бүрэгхангай	7		246	605
Гурван булаг	7	11	179	750
Дашинчилэн			252	631
Могод	2		123	701
Орхон	11	3	281	901
Рашаант	2	1	466	506
Сайхан	2	2	623	450
Сэлэнгэ	2	1	862	171
Тэшиг		3	523	468
Хангал	50	7	679	685
Хишиг-Өндөр	7	4	429	495
Хутаг-Өндөр	6	2	733	760
Нийт	519	42	8871	9012

Булган аймгийн нийт өрхийн 48.8 хувь нь бохир усаа задгай асгаж байгаа нь орчны эрүүл ахуйн нөхцөлд сөргөөр нөлөөлж байгааг анхаарч, цаашид гүнзгийрүүлэн судалж, холбогдох арга хэмжээг төлөвлөж хэрэгжүүлэх шаардлагатай. Бохир ус зайлуулах тогтсон газар байхгүй байх нь хөрсний бохирдол, хүн амд халдварт өвчин тархах магадлалыг нэмэгдүүлж байна.

ХАТУУ ХОГ ЗАЙЛУУЛАЛТ

Байшинд амьдардаг өрхийн 22.6 хувь үйлчилгээний байгууллагаар хог хаягдлаа зайлуулж байгаа нь ихээхэн дэвшил гарсан байна. Нийт өрхийн 35.4 хувь нь зөвшөөрөгдсөн цэгт, 41.2 хувь нь тогтсон цэг байхгүй газарт хатуу хог хаягдлыг ил зайдгайгаар хаяж байна.

Хүснэгт 11. Хатуу хог зайлуулалт

Байршил	Үүнээс				
	Шатаадаг	Булдаг	Үйлчилгээний байгууллагаар	Зөвшөөрөгдсөн цэгт	Тогтсон цэг байхгүй
Баян-Агт	11	8	190	78	654
Баяннуур	14	4	22	181	262
Бугат	1		15	520	232
Булган	1		3186	182	234
Бүрэгхангай		2	23	302	531
Гурван булаг	1		96	203	647
Дашинчилэн	4	6	303	79	491
Могод	2		2	198	624
Орхон	9		15	351	821
Рашаант			79	482	414
Сайхан	3		8	619	447
Сэлэнгэ	6		28	901	101
Тэшиг	10	4	2	456	522
Хангал	4		172	492	753
Хишиг-Өндөр	3		27	505	400
Хутаг-Өндөр	7		10	997	487
Нийт	76	24	4178	6546	7620

Өрхийн хатуу хог хаягдлыг нэгдсэн бодлогоор ангилан ялгаж, тогтсон газар зайлуулах, бохир усыг нэгдсэн шугам сүлжээгээр зайлуулж, цэвэрлэх байгууламжид цэвэршүүлэх нь хүн амын эрүүл мэнд, байгаль орчин, хөрсний бохирдолд ихээхэн нөлөөтэй. Ялангуяа, хүн ам ихээр төвлөрсөн томоохон хот суурин газруудад хатуу хог хаягдлыг дахин боловсруулах, иргэдэд хогоо ялгаж зайлуулах ухамсрыг төлөвшүүлэх зэрэг олон асуудалд энэхүү үзүүлэлтүүд тодорхой хариулт өгнө.

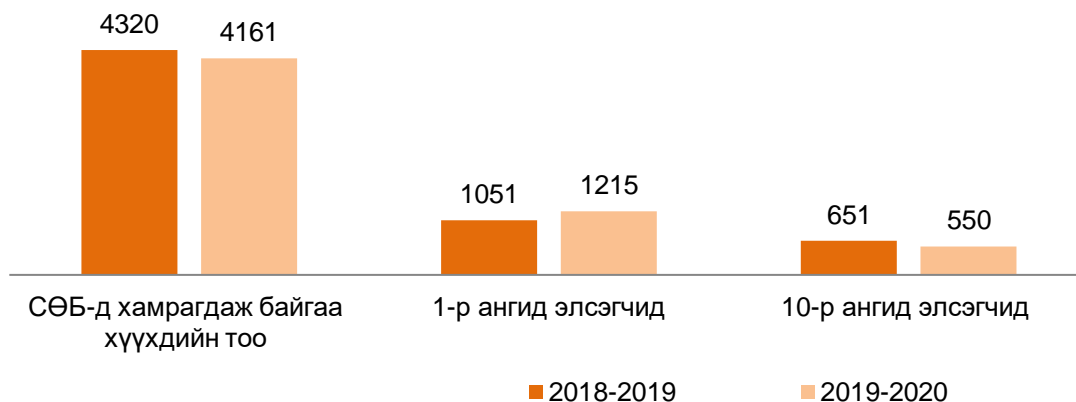
СУРАЛЦАХ НӨХЦӨЛ

2018-2019 оны хичээлийн жилд ерөнхий боловсролын 22 сургуулийн 433 бүлэгт 10.8 мянган хүүхэд суралцаж, сургуулийн өмнөх боловсролын 23 байгууллагын 159 бүлэгт 4.1 мянган хүүхэд хамрагдаж, эдгээрт 623 багш сурган хүмүүжүүлэгч ажиллаж байна.

Хүснэгт 12. Боловсролын салбарын зарим үзүүлэлт, *аймгаар*

Үзүүлэлт	2018-2019	2019-2020
Ерөнхий боловсролын сургуулийн тоо	22	22
Бүлгийн тоо	413	433
Үндсэн багшийн тоо	555	623
1-р ангид элсэгчид	1051	1215
10-р ангид элсэгчид	651	550
Нийт суралцагчдын тоо	10246	10876
Дотуур байранд амьдарч буй хүүхдийн тоо	1867	1854
СӨБ-д хамрагдаж байгаа хүүхдийн тоо	4320	4161
Бүлгийн тоо	163	159
МСҮТ-ийн тоо	1	1
Суралцагчид	263	317
ХААМСҮТ-ийн тоо	1	1
Суралцагчид	123	142

Зураг 5. Суралцагсадын тоо, бүлгээр

ЭРҮҮЛ АМЬДРАХ НӨХЦӨЛ

Аймгийн хэмжээнд эрүүл мэндийн 62 байгууллага үйл ажиллагаа явуулж байгаагаас Нэгдсэн эмнэлэг 1, Сум дундын эмнэлэг 2, сум, тосгоны Эрүүл мэндийн төв 14, өрхийн эрүүл мэндийн төв 2, хувийн эмнэлэг 9 ажиллаж

байна.

Хүснэгт 13. Эрүүл мэндийн үзүүлэлт

Үзүүлэлт	2018он	2019он
Нийт үзлэг	182064	191181
Ор хоног	87860	83651
Урьдчилан сэргийлэх үзлэг	57202	57440
Эмчлүүлсэн хүний тоо	12557	11895
Их эмчийн тоо	111	133
Бага эмчийн тоо	120	61
Эм зүйчдийн тоо	15	38
Түргэн тусламжийн дуудлага	15065	14970
үүнээс: алсын дуудлага	665	655
Осол гэмтлийн дуудлага	363	371
Нийт нас баралт	326	315
Эндсэн эхийн тоо	0	0
Үр хөндүүлсэн эхчүүдийн тоо	18	85
Амаржсан эх	778	752
үүнээс: амьд төрсөн хүүхэд	785	763
1 хүртэл насандаа эндсэн хүүхэд	13	14
1-5 хүртэлх насандаа эндсэн хүүхэд	5	2

Эрүүл мэндийн байгууллагууд 191.1 мянган хүнд үзлэг хийснээс 30.0 хувийг нь урьдчилан сэргийлэх үзлэгт хамруулсан байна. Өмнөх оноос нийт үзлэг 5.0 хувиар, урьдчилан сэргийлэх үзлэг 0.4 хувиар өссөн байна. Аймгийн 10000 хүнд 21 их эмч, нэг их эмчид 461 хүн ногдож байна.

Жилийн дүнгээр нэг иргэн дунджаар 3 удаа эмнэлэгт үзүүлсэн бөгөөд нэг хэвтэн эмчлүүлэгч дунджаар 7 хоног эмчлүүлсэн байна.

АЮУЛГҮЙ БАЙДАЛ

Аймгийн хэмжээнд 2019 онд нийт 459 хэрэгт 306 хүн холбогдон шалгагдаж хэргийн илрүүлэлт 59.5 хувьтай байна. Өмнөх оны мөн үетэй харьцуулахад нийт бүртгэгдсэн хэрэг 25.0 хувиар, холбогдогч 14.7 хувиар өсч, хэргийн илрүүлэлт 0.3 пунктээр буурсан байна.

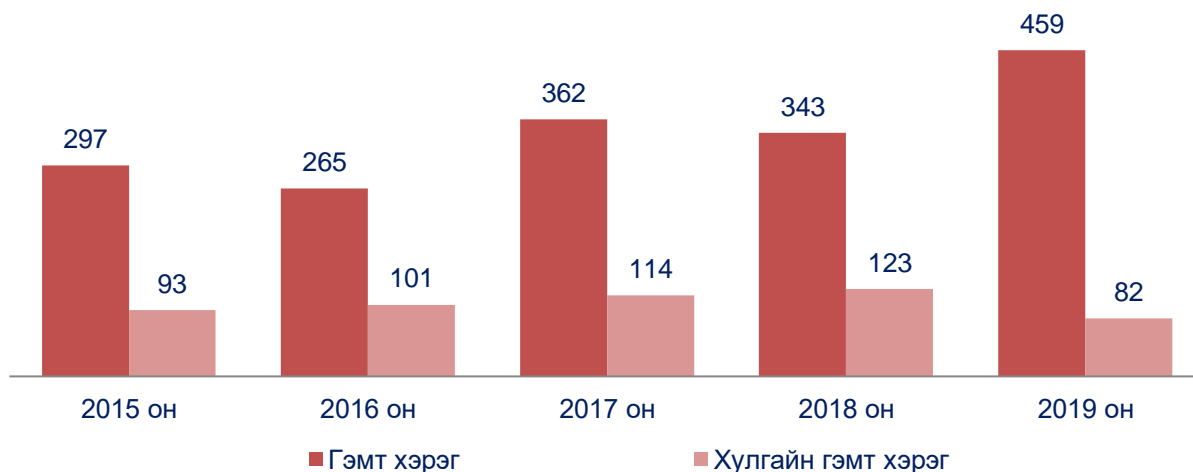
Нийт бүртгэгдсэн хэргийн 93.6 хувь нь хэрэг бүртгэлтийн хэрэг, 16.5 хувь нь согтуугаар үйлдэгдсэн хэрэг, 21.0 хувь нь хүнд хэрэг байгаа ба өмнөх оноос согтуугаар үйлдэгдсэн гэмт хэргийн тоо 27.6 хувиар өсч, хэрэг бүртгэлтийн хэрэг 30.5 хувиар, хүнд гэмт хэрэг 13.4 хувиар нэмэгдсэн байна.

Бүртгэгдсэн хэргүүдийг өнгөөр нь авч үзвэл: нийт хэргийн 3 хувийг Хүний амьд явах эрхийн эсрэг гэмт хэрэг, 24.4 хувийг хулгайн хэрэг, 21.4 хувийг хүний эрүүл мэндийн халдашгүй байдлын эсрэг хэрэг, 3.3 хувийг Хүний бэлгийн эрх чөлөө, халдашгүй байдлын эсрэг гэмт хэрэг, 52.3 хувийг Өмчлөх эрхийн эсрэг гэмт хэрэг, 10 хувийг Хүрээлэн байгаа орчны эсрэг гэмт хэрэг, 5.3 хувийг Хөдөлгөөний аюулгүй байдал, тээврийн хэрэгслийн ашиглалтын журмын эсрэг хэрэг эзэлж байна.

Гэмт хэргийн улмаас иргэд, байгууллага, аж ахуйн нэгжид 1471.9 сая төгрөгийн хохирол учирч, 26 хүн нас барж, 113 хүн хүнд ба хөнгөнөөр гэмтжээ. Нийт хохирлын 41.6 хувийг нь нөхөн төлүүлсэн байна. Гэмт хэрэгт холбогдсон 306 хүний 54,5 хувь нь эрхэлсэн ажилгүй, 24.8 хувь нь согтуугаар, 13.4 хувь нь бүлэглэн гэмт хэрэг үйлдсэн ба 5.5 хувь нь 18 хүртэл насны хүүхэд байна.

Согтуугаар тээврийн хэрэгсэл жолоодон замын хөдөлгөөнд оролцож зөрчил гаргасан 289 жолоочийн эрхийг хасч торгуулийн арга хэмжээ авсан. Өмнөх оноос согтуугаар тээврийн хэрэгсэл жолоодон замын хөдөлгөөнд оролцсон зөрчлийн тоо 15.5 хувиар өссөн байна.

Зураг 6. Бүртгэгдсэн гэмт хэрэг

Хүн амьдарч буй орчин, нийгмийн үзүүлэлт | 2019

Хүснэгт 14. Бүртгэгдсэн гэмт хэрэг, хэргийн өнгөөр

Үзүүлэлт	2018 он	2019 он
Бүртгэгдсэн гэмт хэрэг	344	459
Илрүүлээгүй хэрэг	121	175
Илрүүлэлтийн хувь	59.5	59.3
Хэргийн өнгөөр:		
Хүнийг алах	3	4
Хүчиндэх	5	15
Хүний эрүүл мэндийн халдашгүй байдлын эсрэг	94	98
Хөдөлгөөний аюулгүй байдал, тээврийн хэрэгслийн ашиглалтын журмын эсрэг	30	24
Хулгайлах	84	82
иргэдийн өмчийн хулгай	78	70
Малын хулгай	37	117
Дээрэмдэх	4	3
Залилах, хөрөнгө завших	2	6
Авилгын эсрэг	5	8
Бусад	2	32
Согтуугаар үйлдсэн хэрэг	55	76
Хүнд гэмт хэрэг	78	90
Хэрэг бүртгэлийн хэрэг /эзэнгүй хэрэг/	299	430
Гэмт хэрэгийн улмаас:		
Нас барсан	17	26
Гэмтсэн	131	113
Учирсан хохирол, сая.төг	1088.4	1471.9
иргэдэд учирсан хохирол	924.4	1323.7
нөхөн төлүүлсэн	498.0	574.2
Гэмт хэрэг үйлдэгсэд:	261	306
18 хүртлэх насны хүүхэд	9	19
Эрхэлсэн тодорхой ажилгүй	111	167
Согтуугаар	55	76
Гэмт хэрэг бүлэглэн үйлдэгч	27	41
Эрүүлжүүлэгдсэн хүн	533	719
Захиргааны шийтгэлээр баривчлагдсан	179	277
Согтуугаар тээврийн хэрэгсэл жолоодсон эрхээ хасуулсан	244	289

САНАЛ, ДҮГНЭЛТ

Манай аймгийн нийт өрхийн 55.1 хувь нь гэрт, 39.7 хувь нь сууцны тусдаа байшинд, 2.3 хувь нь орон сууцанд, 0.2 хувь нь тохилог сууцанд, 1.7 хувь нь нийтийн байранд, 0.8 орон сууцны бус сууцанд тус тус амьдарч байна.

Сүүлийн жилүүдэд орон сууцны барилгууд нэмэгдэж 2015 оноос орон сууцанд амьдардаг өрхийн тоо нэмэгдсэн хэдий ч нийт айл өрхийн дийлэнх буюу 60.5 хувь нь гэр хороололд оршин сууж байна.

Энэ тоо 2000 онд 45.6 хувь, 2010 онд 58.0 хувь, 2019 онд 60.5 байгаа нь хөдөө орон нутгаас шилжин ирэгсэд орлогын түвшнээсээ шалтгаалан орон сууц худалдан авах боломжгүйгээс гэр хороололд суурьшиж энэ тоо жилээс жилд тэлж буйг харуулж байна. Үүнтэй уялдан агаарын бохирдол хэмээх хар сөрөг зүйлийг үүсгэгч нэг үзүүлэлт нь гэр хорооллын айл өрхийн хэрэглээнэс гарч буй утаа юм. Үүнийг багасгах дараах саналыг дэвшүүлэн тавьж байна. Үүнд:

1. Томоохон шинэ орон сууцны хотхоныг барьж, ашиглалтанд оруулах.
2. Барилын материалын үйлдвэрлэл, ажиллах хүчний чадавхийг дээшлүүлэх. Ингэсгээр орон сууцны өртөг буурч, дундаас доош орлоготой өрхийн орон сууц худалдан авах боломж нэмэгдэнэ.
3. Банк, санхүүгийн байгууллагын хувьд дундаж орлогтой өрхийн орон сууц худалдан авах боломжийг нэмэгдүүлэх, өөрөөр хэлбэл барьцааны хэмжээг багасгах.
4. Бага орлоготой өрхүүдийг хямд үнэтэй нийтийн байраар хангах боломжийг бүрдүүлэх.

Булган аймгийн нийт өрхийн 4.9 хувь нь өөрийн эзэмшлийн сууцгүй, 1.5 хувь нь цахилгаангүй байгаа нь таагүй үзүүлэлт юм.

2019 онд аймгийн өрхийн дийлэнх хувь буюу 93.1 хувь нь ердийн галлагаатай байгаа нь улсын дундажаас 8.3 пунктээр их, аймгуудын дундажаас 8.2 пунктээр бага байна. 3.2 хувь нь төвлөрсөн халаалтын системд холбогдсон байгаа нь улсын дундажаас 5.7 пунктээр бага, байна. Байшинд амьдардаг өрхийн 97.8 хувь үйлчилгээний байгууллагаар хог хаягдлаа зайлуулж байгаа нь ихээхэн дэвшилттэй гарсан байна.

Ерөнхийд нь дүгнэж үзвэл хүн амыг цахилгаанаар хангаж, төвлөрсөн болон төвлөрсөн бус байдлаар эрчим хүчний эх үүсвэрийг шийдэх, хүн амыг орон сууцжуулах бодлого, хөтөлбөр, хэрэгжүүлсэн арга хэмжээ бодитой үр дүнд хүрсэн нь орон сууцны нөхцөлийн үзүүлэлтүүдийн өөрчлөлтөөс харагдаж байна. Түүнчлэн сууцны халаалт, дулаан, ахуйн нөхцөлийн үзүүлэлтүүдийн хувьд улам бүр сайжруулах үүднээс арга хэмжээ авах хэрэгтэй байна.